

Recensioner

Avhandlingar i sociologi

Christel Backman (2012): *Criminal Records in Sweden. Regulation of access to criminal records and the use of criminal background checks by employers*. University of Gothenburg: Göteborg Studies in Sociology 50.

Den som har sonet ferdig sin straff, har gjort opp sitt mellomværende med samfunnet og bør være fri til å gå videre i livet. Både for den straffede og for samfunnet er det en fordel om den straffede kan få arbeid etter endt soning, det vil redusere risikoen for ny kriminalitet og øke sannsynligheten for vellykket rehabilitering. Disse hensynene taler derfor *mot* at opplysninger om tidligere straffbare forhold skal være tilgjengelige for potensielle arbeidsgivere.

Backmans avhandling viser imidlertid at bruken av opplysninger om tidligere straffbare forhold øker i arbeidslivet. I de senere år har man sett en utvidelse av obligatoriske registerkontroller ved tilsetninger i for eksempel barnehager og skoler. I tillegg har arbeidsgivere også oppdaget muligheten til å få indirekte tilgang til opplysningene ved at man ber søkerne legge ved et såkalt "§9-utdrag", det vil si en utskrift av opplysninger fra belastningsregisteret. Denne muligheten er også relativt ny, og er ironisk nok en konsekvens av et grunnleggende prinsipp i dataskyddsløvgivningen, nemlig den registrertes rett til innsyn i hvilke opplysninger myndighetene har om en, blant annet for å kunne kontrollere at opplysningene er riktige. Ved å utnytte denne muligheten får arbeidsgivere som i utgangspunktet ikke har hjemmel til å sjekke belastningsregisteret allikevel informasjon om søkerens eventuelle straffbare forhold.

I avhandlingen undersøker Backman hvordan reguleringen og bruken av opplysninger fra belastningsregisteret har endret seg i Sverige fra registeret ble etablert i 1901 og til i dag, med et særlig fokus på bruk av registeret ved ansettelse. Hennes forskningsspørsmål er: Hvordan har lovgiver begrunnet innføringen av obligatoriske registerkontroller? Hvordan rettferdiggjør arbeidsgivere som ikke har tilgang til registeropplysninger sitt krav om at søkerne leverer et §9-utdrag? Hvordan var diskusjonen i media før den første loven om obligatorisk registerkontroll av ansatte i skole og barnevern ble innført? Hvilke faktorer i samfunnet har påvirket utviklingen? Hun bruker dokumentanalyse og intervjuer med arbeidsgivere, fagforeningsrepresentanter og arbeidsgiverorganisasjoner til å besvare spørsmålene.

I første artikkel; *Regulating Privacy: Vocabularies of Motive in Legislating Right to Access to Criminal Records in Sweden*, ser Backman nærmere på hvordan individers rett til innsyn i egne registeropplysninger, arbeidsgivers indirekte tilgang til opplysningene og retten til integritet har blitt oppfattet i løpet av belastningsregisterets historie.

Da belastningsregisteret (da strafferegisteret) ble innført i 1901 var motivet å beskytte den straffede mot at opplysningene skulle gjøres kjent. Senere dreide motivasjonen mot rehabilitering, med vekt på at opplysninger i registeret kunne hindre rehabilitering. Senere kom rettighetsaspektet tydeligere i forgrunnen, og da med vekt på retten til innsyn i hvilke opplysninger myndighetene har registrert om deg. I dag konkluderer Backman med at det er en blanding av flere, til dels motstridende diskurser som omgir registeret og dets bruk og utnyttelse. Tidligere straffedes rett til privatliv og rehabilitering diskuteres parallelt med et økende fokus på både risiko for arbeidsgiver og behovet for transparens.

I artikkel to; *Vocabularies of Motive among Employers Conducting Criminal Background Checks*, diskuterer Backman hvordan arbeidsgivere forsvarer praksisen med å kreve registerutdrag i forbindelse med ansettelser. Hun finner at praksisen gjøres moralsk akseptabel og legitim ved at arbeidsgiverne vektlegger at den er frivillig, det vil si søkerne har kontroll over prosessen. Med frivillig menes at søkerne kan trekke søknaden hvis de ikke ønsker å legge ved registerutdrag.

I artikkel tre; *Criminal Records: Governing Symbols*, kritiserer Backman governmentality-perspektivet for manglende fokus på kriminalitetens, kriminalitetskontrollens og straffens symbolske og emosjonelle betydninger. I stedet argumenterer Backman godt for at et neo-durkheimiansk perspektiv bedre forklarer endringen og økningen av bruken av belastningsregisteret. Kriminalpolitikk er ikke (bare) rasjonelt og nyttebasert, men er (også) ladet med symbolske verdier. Med innføringen av obligatorisk registerkontroll ved ansettelse i skole og barnehage som eksempel, viser Backman hvordan ordskiftet bar preg av barnets tilnærmede totemiske funksjon i samfunnet, der den kulturelle representasjonen av den fremmede overgriper/pedofile muliggjør en posisjonering av myndighetene som heltmodig kjemper for å beskytte det uskyldige barnet mot den onde overgriper.

Den siste, foreløpig upubliserte artikkelen i avhandlingen er *Mandatory Criminal Record Checks in Sweden: Explaining Function Creep through Scandals and Moral Position Taking*. Teksten tar utgangspunkt i innføringen av lov om registerkontroll i skole og barneomsorg i 2001 i Sverige. To skandaler fra henholdsvis 1997 og 1999 fikk betydning for lovendringen, og datamaterialet består av avisartikler som omtaler disse. I 1997 ble en ansatt i en barnehage i Midt-Sverige dømt for overgrep av i alt 6 barn i en barnehage der han arbeidet. Den andre skandalen er fra 1999, også dette handlet om en ansatt i barnehage som ble dømt for seksuelle overgrep mot 12 av barna samt video-filming av overgrepene. Nyhetsoppslagene om skandalene brukes som et verktøy for å analysere samfunnets moralske "stoff", da skandaler utløser sterke moralske utbrudd og offentlig debatt. Med to så alvorlige hendelser på såpass kort tid, ble det tegnet et bilde av en stor trussel og av utilstrekkelig beskyttelse. I et slikt klima ble den etablerte normen av integritetsbeskyttelse utfordret.

Backmans avhandling må betegnes som et nybrottsarbeid. Den er et viktig bidrag til overvåkingsforskningen, men også til den fremvoksende forskningen om rettighetenes sosiologi, da den dokumenterer rettighetsdiskursens begrensninger og utilsiktede virkninger. En svakhet ved avhandlingen skyldes formen som er valgt, artikkel-

basert avhandling. Dette fører til at vi kun får korte glimt inn i datamaterialet. Jeg savner en mer detaljert og grundig presentasjon av empirien, men det kan som sagt ikke lastes forfatteren, men formen. En mer grundig drøfting av datamaterialet kunne for eksempel utdypet forskjellene mellom obligatoriske registerkontroller og praksisen med §9-utdrag ved ansettelser.

Et annet savn er at utviklingen i bruk av registerkontroller i større grad kunne settes inn i en mer generell analyse av arbeidslivets sosiologi. Hvordan føyer praksisen seg inn i mer generelle utviklingstrekk i arbeidslivet og rekrutteringsprosesser? Disse innvendingene til tross, avhandlingen er interessant og god om et aktuelt tema, både politisk og faglig.

Heidi Mork Lomell
Politi­høgskolen

Gergei Farkas (2012) *Essays on Elite Networks in Sweden*. Stockholm University: Stockholm Studies in Sociology New Series 52.

Temaet for Gergei Farkas doktoravhandling er relasjoner blant eliter i Sverige. Han definerer eliter som små grupper av aktører som har en uforholdsmessig mengde av verdifulle ressurser og politisk makt. I avhandlingen rapporterer han fra empiriske studier av nettverk relasjoner blant lokale eliter i fire mellomstore kommuner i Sverige og fra en studie av nettverk mellom medlemmer av den svenske Riksdagen. Formålet med de empiriske studiene har vært å studere grad av samhold eller integrasjon innenfor disse ulike elitene, fordelingen av makt mellom dem og betydningen av uformelle personelle forbindelser blant elitene. For å belyse disse temaene har Farkas tatt i bruk nettverkteoretiske begreper og metoder.

De klassiske eliteteoriene til Pareto, Mosca og Michels sprang ut av en generell mistro til demokrati og til mulighetene for å opprettholde demokratiske institusjoner. De hevdet at det i ethvert samfunn uunngåelige vil være et skille mellom elitene og befolkningen for øvrig. Siden bidragene fra disse klassikerne har forholdet mellom elitene og demokratiet vært et sentralt tema for eliteteori og forskning. Andre sentrale temaer i denne forskningen har vært rekruttering til elitene, grad av enhet eller integrasjon innenfor og mellom ulike elitegrupper, grunnlaget for elitenes makt og hvordan denne makten utøves, og forholdet mellom elitene og befolkningen. Med sin vekt på å studere integrasjon og makt innenfor lokale eliter plasserer Farkas seg således innenfor sentrale tradisjoner i eliteforskningen.

I sine undersøkelser av de lokale elitene har Farkas tatt for seg fire grupper av beslutningstakere i de fire kommunene: (1) Lokale politikere, (2) ledere i næringslivet, (3) offentlige tjenestemenn innenfor den kommunale administrasjonen, og (4) representanter for andre viktige organisasjoner og institusjoner, som for eksempel museer, idrettsforeninger, fagforeninger, helseinstitusjoner, osv. I alt oppnådde Farkas å få in-

tervju med 248 individer i disse elitegruppene. Aktørene ble presentert for lister av navnene på de andre medlemmene i elitene som inngikk i undersøkelsen. De ble så spurt om de i løpet av de siste 12 månedene konkret hadde samhandlet med noen av disse personene enten i forbindelse med deres arbeid eller på et mer uformelt vennskapelige grunnlag. De ble også spurt om de hadde hatt kontakt med noen av personene på navnelistene i forbindelse med konkrete politiske prosesser knyttet til økonomisk utvikling eller miljøvern i lokalsamfunnet. Dataene om medlemmene av riksdagen ble konstruert annerledes. Her ble det benyttet informasjon fra tilgjengelige offentlige kilder. Farkas kartla hvert enkelt lovgivningsinitiativ som ble forfattet/lagt fram av to eller flere medlemmer fra ulike partier i Riksdagen. Slike initiativ ble regnet som eksempler på samarbeid mellom de ulike partiene.

I den første delstudien var han særlig opptatt av graden av samhold eller integrasjon innenfor de lokale elitene. Han fant at svenske lokale eliter i stor grad er integrert i en sammenhengende sosial gruppe. Det kom imidlertid fram at de politiske og administrative elitene var tettere forbundet med hverandre enn de økonomiske elitene. I tråd med dette mente Farkas å kunne observere at de lokale elitene er organisert i en kjerne og en periferi hvor politikerne og de kommunale tjenestemennene dominerer kjernen i nettverkene, med den økonomiske eliten i periferien. Uformelle vennskapsbånd bidro til å knytte de lokale elitene tettere sammen. I tillegg fant Farkas at størrelsen på henholdsvis kjernen og periferien i de lokale nettverkene varierte mellom de fire kommunene han studerte.

I den andre undersøkelsen som rapporteres i avhandlingen reiser Farkas spørsmål om menn og kvinner i de lokale nettverkene innehar posisjoner med samme potensial for makt. Han fant at det faktisk var små forskjeller mellom kjønnene. Riktignok er de lokale nettverkene dominert av menn. Menn og kvinnene som deltar i disse nettverkene har like sentrale posisjoner i nettverkene som sine mannlige kolleger. Derimot er det store maktforskjeller både blant menn og kvinner i disse nettverkene.

I den tredje undersøkelsen så Farkas særlig på de lokale elites medlemskap i Rotary. Problemstillingen hans var hvorvidt slikt medlemskap er forbundet med mer sentrale og prestisjetunge posisjoner i det lokale nettverket. Analysen hans ga blandede resultater. På den ene siden kom det fram at lokale elitepersoner som samtidig er medlemmer av Rotary var tettere knyttet sammen og med sterkere bånd seg i mellom enn elitepersoner uten slikt medlemskap. På den andre siden kom det fram at Rotary medlemmene hadde større og mer varierte personlige nettverk enn eliteindivider uten medlemskap i Rotary. Rotary medlemmene balanserte således mellom å ha både tette personlige nettverk og delta i mer omfattende lokale nettverk.

I den siste studien – av den parlamentariske eliten – var det mest slående funnet at den borgerlige alliansen i perioden 2002 til 2006 ("Alliansen for Sverige") hadde et tettere samhold gjennom sine initiativ for ny lovgivning enn hva parlamentsmedlemmene fra den rød-grønne koalisjonen hadde i den neste parlamentariske syklusen. For Farkas støttet disse resultatene en konklusjon om at Moderaterna var dyktigere i koalisjonsbygging i opposisjon enn hva det Sosialdemokratiske partiet var i sin opposisjon i den neste perioden.

Det har i løpet av det siste tiåret vært gjennomført flere store elitestudier i Norden. Men som Farkas selv korrekt sier, har få forskere i Skandinavia tidligere studert nettverkene blant eliter. Farkas studier kan derfor med rette karakteriseres som innovative i en skandinavisk kontekst. Han har benyttet seg av avanserte metoder og fått fram en rekke interessante funn. Personlig fant jeg det for eksempel interessant at kvinner som tilhører den lokale eliten har like sentrale posisjoner som menn. Som Farkas selv sier bryter dette med en forestilling om at kvinner er dobbelt ekskludert fra elitene. Jeg synes også det var meget interessant hvordan han gjennom analysen av initiativene til ny lovgivning i Riksdagen kunne vise hvor mye tettere de samarbeidet innenfor den borgerlige blokk enn innenfor den rød-grønne alliansen. Det også interessant at analysene demonstrerer hvor tett sammenvevet lokale eliter er.

Jeg er derimot kanskje ikke så overrasket over at politikere og kommunale tjenestemenn er i sentrum for de lokale nettverkene. Slik det lokale politiske beslutningssystemet er organisert, vil jo disse elitegruppene nødvendigvis måtte se mye til hverandre. Dessuten, at de lokale næringslivselitene er i periferien sier vel egentlig ikke så mye om deres makt. De kan ha viktige nettverk til andre deler av næringslivet i Sverige og til nasjonale politikere uavhengig av det lokalsamfunn bedriftene ligger i.

Farkas legger vekt på at et tett nettverk mellom de lokale elitene bidrar til å fremme enhet eller integrasjon mellom dem. Denne oppfatningen er i tråd med viktige bidrag i tidligere forskning. Det kan likevel reises spørsmål om hvor holdbar en slik oppfatning er. Annen forskning har vist at utstrakte kontakter mellom representanter fra ulike elitegrupper ikke er til hinder for at de kan ha motstridende interesser seg i mellom og divergerende oppfatninger om hvordan samfunnet (eventuelt lokalsamfunnet) skal styres. Det synes mer fornuftig å se på eliteintegrasjon som et fenomen som kan variere langs flere ulike dimensjoner, for eksempel etter grad av felles verdier, felles politisk oppfatning, gjensidig tillit, felles bånd gjennom oppvekst eller utdanning. Dermed kan en lettere se at eliter i et bestemt samfunn kan være integrert langs visse dimensjoner, men i strid med hverandre langs andre dimensjoner.

I tråd med mye nettverksteori ser Farkas mål på sentralitet som uttrykk for elitepersonenes potensielle makt. Dette kan ofte være tilfelle, men det trenger ikke å være slik. Betydningen av posisjon i nettverk for makt avhenger av hva som faktisk foregår i nettverkene og hvordan de enkelte personene har oppnådd sine posisjoner. I mange uformelle nettverk er det først og fremst sosial omgang som finner sted. Folk har det hyggelig sammen og utveksler informasjon, men det er likevel begrenset hvilket grunnlag for utøvelse av makt dette gir deltakerne. I formelle nettverk vil de mest sentrale posisjonene i de lokale nettverkene være et resultat av hva slags politisk-byråkratisk beslutningssystem de er knyttet til. De som har de mest sentrale posisjonene har fått dem som resultat av valgseire eller utnevnelser. Den makt de kan utøve vil være bestemt og begrenset av de institusjonelle normer og regler som regulerer de politiske vervene eller byråkratiske stillingene som elitepersonene innehar. Eliteteori og eliteforskning kan derfor ha nytte av å bli supplert med institusjonell teori og beskrivelser av den institusjonelle settingen som elitenettverkene er forankret i.

De foregående synspunktene er imidlertid ikke vesentlige kritiske innvendinger mot Farkas avhandling, men snarere tanker som er blitt vekket gjennom lesningen av hans bidrag. Hovedkonklusjonen er at de studier som Farkas presenterer i sin doktoravhandling utgjør et meget solid stykke forskningsarbeid.

Trygve Gulbrandsen

*Institutt for samfunnsforskning/Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Universitetet i Oslo*

Övriga recensioner

Jonas Stier (2012) *(Van)modernitet och identitet*. Lund: Studentlitteratur.

En genre av vetenskaplig framställningsform som alltför få sociologer och samhällsvetare odlar är mellantinget mellan populärvetenskaplig framställning och introduktionsböcker på akademisk nivå. Få svenska fackkunniga gör sådant. Mycket som bör ges en sammanhängande populärvetenskaplig presentation redan på grund av sin vikt för förståelse för samhällsutvecklingen på ett vardagligt sätt uttrycks i vardagsspråk mera av läkare, psykiaterer och psykologer. Mer sällan av sociologer, även när det är tydligt sociologiska/socialpsykologiska frågeställningar som dryftas. Som exempel kan Stefan Einhorn nämnas, som redan före sin välkända bok *Konsten att vara snäll* hade återgett socialpsykologi och sociologi i flera arbeten. I den nämnda boken använder han i stor utsträckning exempel som han har hämtat ur introduktionsböcker i socialpsykologi, dock utan att nämna detta. Det är ledsamt, då han ibland gör felaktiga tolkningar.

Att svenska sociologer själva inte gör mycket till populärframställningens fromma är ledsamt. Vi har en högstående tradition. Peter Bergers introduktionsbok har en populär karaktär. Den kan läsas av vem som helst som intresserar sig för ämnet. Bauman har också haft samma ärende i *Att tänka sociologiskt*. Fler exempel finns, men få svenska. Jonas Stier har beträtt populärvetenskapens arena nu. Presentationen är ambitiös. Han har valt några ödesteman som han urskiljer i dagens värld. Han gör en kort presentation där ett huvudmotiv verkar vara att urskilja något som är problematiskt i temat i fråga.

När han tar upp *teknikens utveckling* i ett tidigt kapitel kan man som samhällsvetare undra över tågorordningen. Men Stier har sina goda skäl. Tekniken står inte för maskiner bara. Tekniken kommer att präglade oss in i benmärgen därhän att hela samhället framstår som om det är en fråga om naturvetenskaplig teknik. Själva interaktionen mellan människor blir till tekniska frågor – enbart. Har man löst mobiltelefonens teknikproblem, så finns inget kvar att uppleva som problematiskt. Stier problematiserar det tekniska mediet med flera socialpsykologiska argument. Något gör om oss

som människor, när den ständiga uppkopplingen åt olika håll i vår smartphone blir det dominerande sättet att kommunicera.

På liknande sätt fäster han sig under kapitelrubriken *Mediefieringen* vid den motsättning som moderna media har: Dels främjar de demokrati genom att göra information och kunskap till gods för vem som hels, dels trivialiserar och motverkar de den genom att enskilda mediamoguler, som den nygamla beteckningen är, får en enorm makt att, inte bara välja ut, utan bestämma karaktär, mening med och vikten av, nyheter och samhällsdiskussion.

Stiers rubriksättning i de två kapitlen om teknifierings- och medialiseringsprocesser tarvar en kommentar. Han har valt substantiverad form av det latinska verbet *facere*; det betecknar aktiv form hos fenomenet i fråga. Tekniken är inte bara gjord av människor, den gör – människor. Medierna är inte bara gjorda av, de gör – människor. Det är en informativ beteckningskonst Stier använder. Den syftar på en central innebörd i dialektikbegreppet, som har blivit alltför obsolet. Sociala processer verkar i flera riktningar; de kan innehålla motsatta tendenser. Vi uppfinner maskiner och de kommer sedan att omforma oss själva på djupet. Och med maskinerna uppfinner vi nya sätt för ”informationisering”. Jag lånar den termen från Bo G Eriksson som tidigt gjorde en övergripande sociologisk analys av denna process och såg den som en ny social revolution (*Utposten*, 1981). Stier är mer praktiskt än analytiskt inriktad och betar av flera exempelarenor för både teknifiering och mediefiering. Som översikter och sammanfattningar lyfter de fram viktiga scenerier.

Ett centralt tidigt kapitel föregår och bestämmer mycket av materialet. Stier lyfter fram ett antal ”logiker” (förnuftsramar eller -riktningar, fritt översatt). Dessa logiker bestämmer samhällsutveckling och människors sätt att varsebli, tolka och handla i vardagen. Han lista är: konsumtions-, kommersialism-, instrumentalism-, konkurrens-, rörlighets-, tids-, och valfrihets-logikerna. Listan skvallrar genast om att det finns ideologiskt material insprängt i logikerna, och så behandlar Stier också sin lista. Han antyder en övergripande socio-historisk analys i urvalet av logiker; en annan lista vore ju givetvis tänkbar. Stier återgår boken igenom på dessa grundlogiker, vilket i sig är en argumentation för hans lista.

Av självklara skäl finns ingen djupanalys av något fenomen. En seriös sociolog som på detta sätt scannar av vardagen i ett senmodernt samhälle på 100 sidor löper risk att tråka ut sina kollegor och bli sedd som ytlig av andra läsare. Stier undgår detta, men en läsare ser risken. Han närmar sig ämnen som behöver skärskådas på ett sätt som han inte har utrymme för, ej heller vill han kräva det av sin tänkta läsekrets; de är mera akademiska samhällsvetare *in spe*, inte *de facto*. Jag väljer ett av många exempel: Stier tar upp problematiken kring identitetsbildning på ett sätt som sociologer känner väl igen, bl.a. genom Giddens. En aspekt av detta är motsättningen mellan den eriksonska tesen om att identitetens grundfunktion är att skapa existentiell trygghet, medan dagens värld alltmer fragmentiserar villkoren kring denna funktion. Stier: ”Detta förhållande har gjort att upptagenheten med den egna identiteten är större idag, där den egna identiteten ses som ett projekt – ett personligt bygge där man förväntas arbeta med sitt personliga varumärke.” (sid. 93). Kring en sådan slutsats kan

man ställa frågor, och om de inte ens hinner nämnas känner man sig som kopparornen som just får svansen avklippt. Reaktionen blir: ”Javisst, kanske det, men...?” Det finns mycket evidens för och emot fragmentiseringen idag, men det finns föga evidens om huruvida våra tidigare generationer var eller inte var mer eller mindre upptagna med den egna identiteten än vi är idag, i varje fall inte om man räknar in det omedvetna idisslandet av identiteten. Kanske är det mera det medvetna projektet som är mer framhåvt idag. När Stier har en historisk ansats vore det bättre med mindre säkra uttalanden i en sådan fråga.

Samma sak kan sägas om flera andra liknande slutsatser som framställs som ganska självklara sanningar. Emellertid behärskar Stier framställningen så väl att det inte blir störande. Och osäkerheten är han medveten om; den framhävs på några ställen. Ett av dem faller mig så i smaken att jag vill avsluta med det. Stier har hunnit bekanta sig med inte bara sociologin utan även skönlitteraturen. Han citerar Doris Lessing: ”... den som inte förlorar förståndet inför vissa ting har inget förstånd att förlora.”

Lars-Erik Berg

Professor emeritus i socialpsykologi, ITS

Högskolan i Skövde

Sara Westin (2010) *Planerat, alltför planerat. En perspektivistisk studie i stadsplaneringens paradoxer*. Avhandling i kulturgeografi. Uppsala universitet.

I sin essä *Das Unheimliche* talar Freud om de märkliga tillfällena då vi plötsligt upplever det välbekanta och familjära som någonting obekant och främmande som fyller oss med känslor av olust och främlingskap. Men hur kan det synbarligen familjära, det som borde vara välbekant och självklart, upplevas som paradoxalt förvridet till sin raka motsats och få oss att känna både kognitiv dissonans och ångest? Det är en fråga som bildar utgångspunkten för kulturgeografen Sara Westins avhandling *Planerat, alltför planerat. En perspektivistisk studie i stadsplaneringens paradoxer*. Den påtagliga känslan av just det icke hemlika vid ett besök i Hammarby Sjöstad utgör för författaren fröet till en reflektion över den välbekanta kontrafinalitetsproblematiken, vilken kortfattat handlar om glappet mellan vision och verklighet. Westin ställer frågan hur det kommer sig att det stadsliv som stadsplanerarna planerat för resulterat i något som närmast kan beskrivas som en spökstad. Hur kan vi förstå det faktum att försöken att bryta med modernistiskt stadsbyggande i syfte att undvika just denna typ av spökstad resulterat i inget mindre än just stadsmiljöer tömda på urbant liv?

Avhandlingens syfte är att presentera ”en psykoanalytiskt inspirerad ideologikritik av dagens stadsplanering”, ytterligare specificerat som ”ett försök att komma till ökad klarhet om kontrafinalitetsproblematiken i stadsplaneringen” (s. 21–22), vilket inte endast handlar om att förstå ”planeringstankens innehåll”, det uttryckligt sagda, utan

även dess "grundläggande form", det förgivettagna (s. 33). Med hjälp av texter och intervjuer strävar Westin efter att forma en förståelse för hur planerare och arkitekter tänker kring stadsplanering. Avhandlingen fokuserar härmed på specifika förståelseformer och i denna mening är den också en kunskapskritik. "Målet är att göra en analys, inte iscensätta en terapi", som Westin uttrycker det (s. 52), vilket är helt i linje med en psykoanalys vars syfte inte består i att anpassa den analyserade till verklighetens normativa villkor, utan i att leda henne till självkänedom.

Westins perspektivistiska fokus är motiverat mot bakgrund av att varje förståelseform alltid är ett specifikt sätt att tolka världen. Diskussionen om glappet mellan tolkning och verklighet riktar blickarna bort från en kartläggning av verkligheten präglad av ett sönderdelande tänkande inriktat på ett additivt insamlade av det objektivet givna, och mot ett kartografiskt förnuft vars fokus inte vilar på vad vi tänker utan hur vi tänker.

Utifrån både skönlitterära och vetenskapliga texter utvecklar Westin distinktionen mellan "arkitektens öga" och "flanörens kropp". Det handlar om skillnaden mellan att se och att känna, mellan logiken och poesin, mellan att tänka och att leva, mellan det apolliniska och det dionysiska. Arkitektens öga blir till en metonymisk representation för förnuftet och dess betonande av det perceptuella. Flanörens kropp blir till en fixeringspunkt för beskrivningen av en känsla för det urbana livet, till ett uttryck för den tidlösa människan eftersträvandes rätten att begära. Steget till Lefebvres idé om rätten till staden är inte långt och Westin tolkar kampen om denna rätt som "sprungen ur en emotionell, snarare än en materiell, fattigdom" (s. 72).

Det fyrkantiga förnuft som resulterar i stadsmiljöer skapade i enlighet med ett instrumentellt tänkt rum, får destruktiva följder för det levda rum som är flanörens. Utifrån den utopiska tilltron till stadsplaneringens möjlighet att detaljbestämma det goda livet agerar planerarna inte blott som experter på att konstruera stadsmiljöer för människor att bo i. De tar också på sig rollen som samhällets överjag genom att måla upp en bild av hur människor bör leva i dessa miljöer. Genom borträngandet av begäret, som en oavsiktlig följd av viljan att bygga bort det okontrollerade, det vilda och smärtsamma, framträder en stympad bild av människan. Vad vi ser i Westins analys är en inneboende relation mellan planering och neuros, där priset av det alltför planerade är alienation. Men problemet är att människor inte enbart drivs av viljan att överleva, utan även av viljan att leva. Ett fullständigt åtsidosättande av det apolliniska, av logiken och det instrumentella handlandet, till fördel för det dionysiska, för bejakandet av begäret och karnevalens rus, är emellertid inte en lösning på problemet. Den centrala frågan är i stället hur vi ska kunna finna en balans mellan dessa sidor av det mänskliga livet.

I sökandet efter alternativ granskar Westin space syntax-teorin, vilken i sitt fokus på relationen mellan stadens form och dess urbana liv tar i beaktande inte blott den byggda miljöns representativa utan även dess performativa sida. Teorin är dock inte utan problem. Eftersom den bygger på naturvetenskapligt tänkande är dess möjlighet att förstå den materiella formens sociala effekter begränsade samtidigt som teorin utesluter frågor om maktförhållanden. Framför allt går det inte att komma ifrån

att teorin ”inte mäter det den säger sig mäta: den byggda miljöns sociala dimension” (s. 242).

Avhandlingens sista kapitel (”Logik – Dialektik”) sammanfattar skarpsinnigt den dialektiska rörelse som innebor i kontrafinalitetsproblematiken, samtidigt som kapitlet framvisar de filosofiska möjlighetsbetingelserna för avhandlingen som sådan. Som helhet är Westins avhandling en flanörs dialektiska upptäcksfärd, en flanör som utrustad med en tvärvetenskaplig begreppsapparat och vägled av psykoanalytiskt tänkande visar hur pendelrörelsen mellan begär och förnuft antar formen av den paradoxala helhet som är mänskligt liv. I narrativets resenär sammanfaller två sidor i sin dialektiska motsägelsefullhet, dels den levda erfarenhetens förnimmelser av det urbana livet och dels den teoretiska förståelsens begripliggörande av detta liv.

Avslutningsvis vill jag påstå att vi i Westins avhandling kan se hur det teoretiska arbetet av nödvändighet alltid också innebär ett arbete med en själv. Teori och liv är alltid sammanflätade med varandra. I Westins verk finner vi ett uttryck för akademisk integritet och intellektuellt djup som ligger helt i linje med Lefebvres insikt om att livet inte bör levas som vore vi ett skepp utan roder och därmed utan möjlighet att navigera oss igenom det teoretiskt och personligt omedvetnas försåtliga farvatten. Nej, det är ett liv som i stället bör levas och göras meningsfullt som ett projekt, i medvetenheten om att det enda intellektuella, akademiska och politiska projekt som är genuint meningsfullt är livet självt.

Lennart E. H. Räterlinck
IBF & Sociologiska institutionen
Uppsala universitet